

Mi történt október 30. éjszakáján?

Az 1946-os első békeévben Magyarországon a világháborúból származó dermedt félelmet oldja egy élhetőbb, szabadabb világban való *reménykedés*. Hiszen Budapesten egyidejűleg tartózkodnak a szövetséges Ellenőrző Bizottság képviselőitében a szovjet és amerikai tisztek. Az akkori Admirál, a mai Bem moziban (ahol József Etelka a mozigépész), amerikai filmeket vetítenek, kinyitnak egyes bátrabb, jó nevű kávéházak, dollárért minden nyugati áru megkapható, és nem utolsósorban Truman elnök azzal biztat, hogy *Magyarország nem lesz a szovjet érdekszférába kapcsolt terület*. 1946-ban egy teljes évig élt még a remény. 1956 októberében a magyarságnak már csak egy napra, az október 30. és 31. közötti éjjelre adatott ez meg. Ez utóbbi lett az '56-os magyar forradalom *különös éjszakája*, amely misztikusságában vetekszik az Ady által megörökített, az első világháború kitörése alkalmából riadt hangon megénekelte nyáréjszakájának történéseivel. Akár egy Shakespeare-dráma túlfűtött csúcspontján, a fővárosban és az egész országban érezkelni lehetett a nép magával sodró hitét a közelgő szabadságban, amit egyaránt táplált a Szabad Európa hangja, de ami meglepőbb, nem kisebb kaliberű hírforrás is, mint a moszkvai Pravda. Ha 1956. október 23-a maga a csodák napja, vagy ahogyan Stefan Zweig fogalmazott: Európa csillagóráinak időpontja, október 30-a pedig a forradalom sikertörténeti csúcса, akkor a rákövetkező nap a legkegyetlenebb brutalitással induló 14 napos agóniának a kezdete. Mint minden emberi történés, amely váratlanul, szinte robbanásszerűen 180 fokos fordulattal változtatja meg sorsunkat, az október 31-én bekövetkezett események előtt értetlenül állunk még ma is, 50 év múltával, csüggedten tovább boncolgatva, miként történhetett, „hiszen az előző nap még...”.

De vegyük sorát az eseményeknek. Idézzük fel, mi is történt dióhéjban azon az október 30-án?

'56 október 30. A remény napja.

Nagy Imre először találkozik a szabadságharcosok vezetőivel, elsősorban a Kilián-laktanya legendás védőjével, Maléter Pállal. Az 1930-as években még NKVD-informátor, 1956-ban már az emberarcú szocializmus ideológiai roncsai alól felegyenesedő Nagy Imre, emberi nagyságának tanújelét adva, már hallja, érti és átveszi a forradalmi nép szavát. Az, aki október 23-án még mint elvtársakhoz akart a néphez szólni, egy héttel később, a szocialista jelzöt is elhagyja és semleges, demokratikus Magyarországról beszél. Hosszas vajúdás után létrejön a többpárti koalíció, eltörlik az egypártrendszer, és úgy tűnik, véglegesen lezárul az ország kommunista korszaka, még akkor is, ha a kommunisták viszik a vezető szerepet a döntéshozásban. Ekkor már a koalíciós vezetés is a népre figyel, hiszen a Köztársaság téri pártház ostroma megkezdődött. Az anarchikus népharag manifesztálódásán túl - ami az ávós tisztek, sőt a szolgálatot teljesítő kiskatonák meglincelésében nyilvánult meg -, felsejlik az új rend első nyitányaként a független nemzetország és a forradalomhoz átpártolt rendőrség közös járőrözése. Megkezdődik a hadsereg forradalmi tanácsa, a Budapesti Forradalmi Bizottság. Működnek a gyárak, intézmények munkástanácsai, elnevezésük ugyan hasonlatos a jugoszláv öngazgatási szervekhez, vagy akár a spanyol polgárháborús képződményekhez, mégis, a párthoz viszonyítva függetlenek, tehát minőségben teljesen eltérnek az említettektől.

Tetőzik végül a forradalom sikerének ügye világviszonylatban is, a Pravda ugyanis ezen a napon közli a szovjet pártelnökség nyilatkozatát, amelyben bünbánóan bevallotta, hogy a szovjethatalom *eddig elhibázott politikát folytatott Kelet-Európában*, s szinte fogadalmat tesz: ezentúl a szovjet befolyási övezet országaival, közöttük Magyarországgal is az *egyenlőség el-*

ve alapján tárgyalnak. Emellett lehetőség van a szovjet katonai jelenlét felülvizsgálatára. Másnap, október 31-én, semmibe véve egy nappal korábbi nyilatkozatát, a Kreml váratlanul bejelenti, a fegyveres „rendcsinálás” mellett döntött, s ezt közzé is teszi a Pravdában.

Variációk, variációk...

Egyes elemzők szerint az ezt megelőző október 30-i nap volt az a pillanat, amikor a szovjet vezetés komolyan fontolóra vette egy szelídebb kurzus megvalósításának lehetőségét, nem elvetve a katonai jelenlét mérséklését is, s ezt a forradalom vezetése elszalasztotta kihasználni. Íme, folytatódik a hazai bünbakkérés, felrémlik újra „Kossuth politikájának bűne” 1848-ból az ország kisebbségeivel szemben, kishitőségünk átka. Ugyanezek eljátszanak még azzal a gondolattal, ha nincs a kommunista pártszékház erőszakos megszállása, a lakosság tömeges felfegyverzése, a többpártrendszer erőteljes követelése, mindaz, ami Moszkva számára egyet jelent az ellenforradalmi állásponttal, '56 bizonyosan lehetőséget kap egy békülékeny, kompromisszumos megoldásra. Elfeledik azonban, vagy szemet hunynak a felett a tény felett, hogy 1968-ban a prágai tavasz ezeket a Moszkva szempontjából nézve ellenforradalmi minősítéseket nem tartalmazta, a szovjet mégis fontolgotás nélkül beavatkozott. Mások egy '56-os Deák Ferencben vélik felfedezni a forradalom esélyét. Elgondolkodtató, kinek az érdeke összemosni 1848-at a kiegyezés évével, 1867-tel? Azok a szimbólumok, amelyeket Deák Ferenc nevének említése felidéz: a csendes értelmiségi ténykedés, a józan kompromisszumkeresés nehezen egyeztethető össze a forradalom lázas szabadságvágyával.

Ha a világszervezetnek, az ENSZ-nek a főtitkára november 1-jén nem Kairóba, hanem Budapestre utazik, eleget téve Nagy Imre hívásának - írja Madariaga, a neves spanyol író -, az európai kontinens teljes keleti felének sorsa másként alakul. Közvetve utal Anthony Eden felelősségére is, aki kihasználva a szovjet szorongatott helyzetét, a forradalmi napokban robbantotta ki a szuezi válság fegyveres megoldását, s ezzel elterelte a média figyelmét a magyarországi eseményekről. Hogy mennyire komolyan veszik ezt a véleménye-

zést egyesek, tanúsítja az ez évi Bush-látogatás kapcsán megjelent feltételezés a magyar sajtóban, miszerint az amerikai elnök a nyugati világ bocsánatkérését hozza '56-os állásfoglalásukért. Minderről persze szó sem esett. Tény, az angol miniszterelnök az '56-os forradalmat hiénamód használta ki saját céljaira, de hát arról a szokványos történetről van szó, amit legáltalában De Gaulle jellemez ekképpen: „az államok hidegvérű szörnyetegek”. Hát még a nagyhatalmak! Igaz, Bush látogatása előtt egy elgondolkodtató témájú amerikai dokumentációs filmet pergettek a tévében, az angol nyelvű Discovery-n. Csak találgathatjuk, vajon a véletlenül múlt-e a Bush-látogatás és a bemutatás egybeesése? A film Anthony Edent mint az amfetamin gyógyszer áldozatát mutatja be. Szabadulni akarván elődjének, Churchillnek nyomasztó árnyékától, depressziós periódusait amfetamin-származékkal, egy tudatmódosító gyógyszerrel kezelték orvosai. Állítólag az amfetamin hatása éppen ekkorra, október végére csúcsosodott ki Eden cselekedeteiben: egyrészt Amerika és saját népe felé békeharcosnak tünteti fel magát, másrészt titokban sürgeti az egyiptom–izraeli háborút. Ezt a skizofrénikus reakciót a dokumentumfilm a gyógyszermérgezés tipikus tüneteként mutatja be. Ez lenne amerikai (angol?) rálátásban a magyarázata a magyar forradalom és a szuezi háborús intervenció időbeli egybeesésének. Egy ilyen magyarázat azonban üveglábakon áll. Mit mondjunk ugyanis Eden társáról, Guy Mollet francia miniszterelnökről, aki tudunkkal nem gyógyszerezett, mégis Franciaországot a harcok aktív részesévé avatta. Hacsak azt nem, hogy előtte meg ott lebegett példaként a dicstelen francia szerepvállalás az első világháborús békekötésben. (Apropó! A francia bocsánatkérés hol késik az éji homályban? Századok ültének el, s akkor jó majdan az első?) Újabb szégyenfoltja a Nyugatnak, ezúttal az Egyesült Államoknak az a nemrég előkerült Dullas-féle külügyminiszeri nyilatkozat, amelynek dátuma *október 28-a*. A kulcsmondat említi Lengyelországot, Csehszlovákiát és Magyarországot, majd ezzel zárja: „ezeket az államokat az Egyesült Államok nem tekintik potenciális katonai szövetségeseinek”. Világos beszéd! Az egyértelműség kedvéért másnap Dulles utasította Charles Bohlen moszkvai nagykövetet, hogy „hívja fel a szovjet vezetés figyelmét” erre a mondatra.

Netán a posta késne, 31-én, a moszkvai intervenció döntés napján harmadszor is feltűntek ezek a szavak az újrávalasztásáért küzdő Eisenhower elnök beszédében. Az államok valóban úgy viselkedett, mint „hidegvérű szörnyeteg”, mindez azonban igazából nem befolyásolta a szovjethatalom október 31. döntését.

„Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel”

Október 31-én Hruscsov azzal nyitja meg a pártelnökség ülését, hogy „a tegnapi nyilatkozat felülvizsgálata szorú, a csapatokat nem vonjuk ki Magyarországról és aktívan lépünk fel a rend helyreállításában”. Mi történt 30-án éjszaka? Ma már elérhetőek a Malin által készített elnökségi feljegyzések, ismeretesebbek a világpolitikában bekövetkezett események, elsősorban az Anthony Eden által időzített Egyiptom elleni támadás, amit a szuezi csatorna nacionalizálása robbantott ki. Ismertté vált az Egyesült Államok, Kína és a titói Jugoszlávia szerepvállalása is a magyar forradalommal szemben. Sajnos, a Malin által készített elnökségi ülés feljegyzései annyira zavarosak, hogy akár eredeti oroszban, akár magyarra fordítva, nem értelmezhetőek, illetve kétértelműek. Mondhatnánk kissé ironikusan (keserűen?), a Szabadkai Református Egyházközösség mindenkorai jegyzőkönyve alaposabb, mint a szovjet vezetőség csúcspdokumentuma, ami minősíti az írott szó iránti kommunista viszonyt.

Belelapozhatunk Hruscsov emlékirataiba is, amit leváltása után diktált egy gyorsírónak, mivel személyesen sohasem készített feljegyzéseket, a fogalmazásról nem is szólva. A vizsgálódásból kitűnik, hiába birtokoljuk a dokumentumok tömegét, *nincsenek kézzelfogható bizonyítékok, pontosan mi történt azon az október 30-i éjszakán a Kremlben*. Hruscsov emlékiratában egy álmatlan éjszakáról beszél, amikor is felkelt, és séta közben jutott a magyar helyzettel kapcsolatos végleges megoldásra. (Ez a kép kísértetiesen emlékeztet egy másik diktátor éjszakájára 1948-ból, amikor is Tito elhatározta, nemet mond Sztálinnak. Szokványos jelenség, szabad szóhasználatban nevezhetjük „hashajtó effektus”-nak ezt a diktátori alkattal szorosan egybefüggő jelenetet: amíg a nyájas nép alszik, a vezér álmatlanul népe sorskérdéseinek megoldáson tőri a fejét. („Amíg ön alszik, a Darmol dolgozik.”).

Miért emberevő a kannibál?

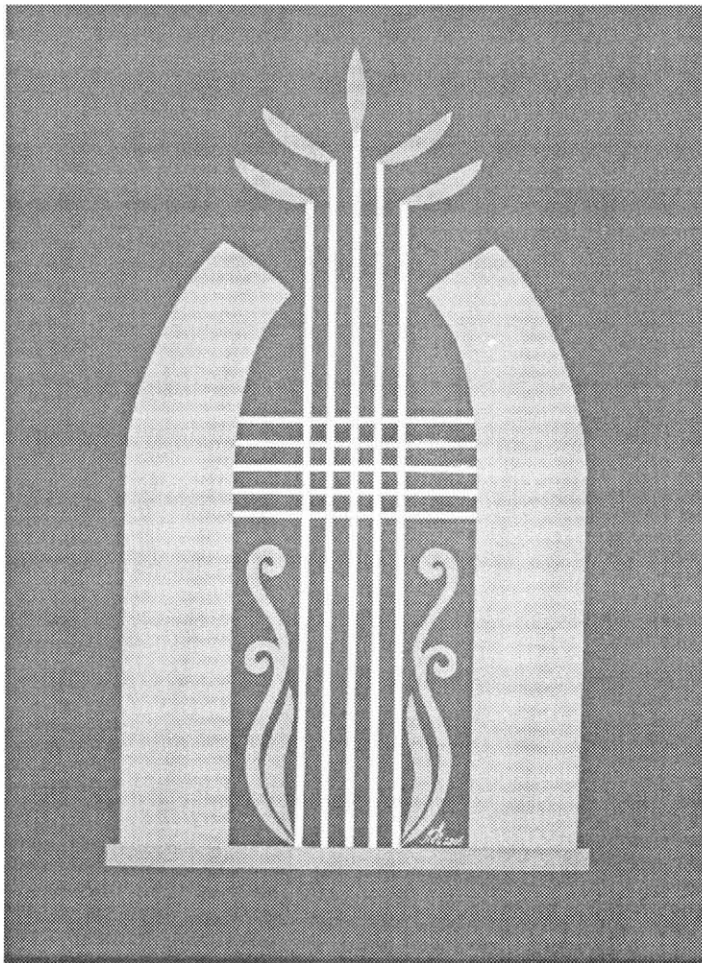
Akkor hát történt egyáltalán valami azon az éjszakán, vagy a rég elhatározott fegyveres beavatkozásnak spontán egyszerűséggel eljött az ideje? A napokban arról adott hírt a média, hogy Indonézia világ elől rejtett őserdeiben két kutató olyan bennszülött csoportokra bukkant, amelyeknek szertartásaiba tartozik az emberi hús és a vér fogyasztása. Civilizáljuk talán őket? Dehogyan veszik védelmükbe a törzset egyes kutatók, emlékezzünk - mondják- az azték kultúra megsemmisítésére a kannibalizmus megszüntetésének álcája alatt. Ma a sírok mélyéből kell előkaparni írásos kultúrájuk kulcsszavait, életük hétköznapijait. Ez az aktus (már-mint az időszakos kannibalizmus) magyarázza a liberális kutatók, *szorosan hozzánőtt e törzs kulturális életének* olyan kiemelkedő (és nem is kevés) mozzanatahoz, mint a felnőtté avatás, születés és halál, évszakváltás, esküvő, öröm és bánat. Bizonyosan megcsönkítanánk e rituálét - vélekednek a kutatók -, ha letiltjuk az emberevés évszázados szokását. Nos, a szovjet társadalom eszmevilágához emberevés helyett az emberölés illik. *Már Lenin éveiben az erőszak szorosan hozzánőtt a hatalom mindennapi életviteléhez, már akkor kanonizálódott az öldöklés, a más-ként gondolkodó ember fizikai megsemmisítése, s ha úgy ítélte meg a párt nomenklatúrája, akár egy egész társadalmi réteg vagy nemzet rész irgalmatlan kiirtása bekövetkezett*. Sztálin és apparátusa mindezt hatványozottan végezte, milliókat ölt le a szégyenlősen szenvelgő világ szeme láttára. Istenem, Eisenstein Rettegett Iván alakján borzongtunk a filmvászon előtt, a vérszomjas Gonosz uralma előtt pedig a világ szégyenlősen lehunyta szemét!

Ha egy lépéssel tovább megyünk, átugorva a rövid életű párttitkárok Sztálin utáni listáját és elidőzünk a szívében egy cseppet sem szelíd, özlelkű Hruscsov karakterénél, végső következtetésként azt mondhatjuk, *hogyan történt, nem is történhetett más-ként*. Kár 50 év elmúltával is tovább boncolgatni olyan kérdést, ami minden jel szerint nem létezett. E két napi, október 30-ai és 31-ei látszólag ellentétes nyilatkozat szerves és logikus tartozéka magának a moszkvai rendszernek. Az állhatatosan visszatérő variációkban történő gondolkodás e két nap terhére pedig úgy tű-

nik, a forradalom kisajátítására irányul, egyes politikai, lényegében baloldali csoportok által. Ne feledjük, a szabadságharcosok nem variációkban, hanem egyetlen lehetséges végkifejletben: a szabadság feltétlen és teljes értékű megvalósításában gondolkodtak.

A „békülékeny” hangú okt. 30-i nyilatkozatnak van egy döntően gyenge pontja. Maga az aláíró. Hruscsov Lenintől és Sztálintól is azt tanulta, hogy a kommunista vezetés egyetlen problémája és kötelessége az államhatalom diktatórikus erősítése és fenntartása, akár permanens terror által is („permanens osztályharc” - a sztálini szóhasználatban). Ennek az elvnek Brezsnyewel bezárólag nem is volt soha alternatívája. Továbbá: nem az számít, amit leírsz és aláírsz, hanem az, amit teszel. S e kettőnek az ő erkölcsi törvényeik szerint nem kell egybevágnia. Hruscsov, Brezsnyev, Szuszlov, Mikojan, Kaganovics, Zsukov, Bulganyin stb. egyívású, a rend-

szerek erőszakra és kegyetlenségre kitermelt, minden érzelmtől mentes bajnokai a szavakat és ígéreteket sohasem vették komolyan. A címben feltett kérdésre felelhetünk tehát teljes lelki nyugalommal: 1956. október 30. éjszakája mentes volt bármi történéstől, kivéve azt, ami sorsszerűen be is következett: *felvirradt rá egy bolsevik reggel!* „A bolsevik nem orosz és nem román és nem magyar. A bolsevik egy olyan ember, elégedetlen, irigy és tele van gyűlölködéssel. Mindenkít gyűlöl, aki nem úgy gondolkozik, mint ő. És akit gyűlöl, azt meg is öli. Ilyen meg olyan jelszavak mögé bújnak, és a jelszavak mögül könyörtelenül meg akarnak ölni mindenkit, akit gyűlölnék. Tegnap kapitalistáknak mondták magukat, ma bolsevikoknak, holnap ilyen meg olyan unionistáknak. Mindegy, hogy minek nevezi magát: Egy csürhe ez, uram, apák és fiak! Mindegy, hogy milyen jelszó nevében fosztogat és gyilkol, végeredményben egy és ugyanaz! HOMO BESTIÁLIS”. Wass Albert.

Siratóéneke I.